

Досвід акмеологічного дослідження факторів професіоналізму і рівнів продуктивної діяльності вихователя дитячого садка.

У статті досліджується питання актуальності акмеологічного підходу у розв'язанні проблеми продуктивної діяльності вихователів дошкільного навчального закладу та його практичне застосування в сучасній освітній системі.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, критерії, професійна діяльність, рівні продуктивної діяльності.

В статье исследуются вопросы актуальности акмеологического подхода в решении проблем продуктивной деятельности воспитателя дошкольного образовательного учреждения и практическое использование его в современной образовательной системе.

Ключевые слова: акмеология, акмеологический подход, критерии, профессиональная деятельность, уровни профессиональной деятельности.

The article examines the relevance of the question acmeological approach to solving the problem of productive activity caregivers of preschool education and its practical application in the modern educational system.

Keywords: acmeology, acmeological approach criteria, profession, level of productivity.

Проблема професіоналізму, досягнення високих результатів у педагогічній діяльності, зокрема в діяльності вихователів дитячих садків, є новою, маловивченою і надзвичайно актуальною, так як успішність навчання дитини у 1-му класі школи залежить від рівня професійної майстерності педагогічного працівника дитячого дошкільного закладу і визначається його продуктивністю.

Н. В. Кузьміна [9, с.40] вважає, що продуктивним є таке педагогічна творчість, в центрі уваги якого знаходяться способи підготовки учнів до життя та подальшої діяльності, способи навчання самоосвіти, самоорганізації і самоконтролю. У зв'язку з цим продуктивність вихователя дитячого садка

визначається кількістю добре підготовлених і адаптованих до школи дітей, випускників дитячої дошкільної установи. Існує низка завдань, спрямованих на виявлення чинників, що сприяють і перешкоджають здійсненню високих показників у педагогічній діяльності вихователів дитячих садків. Ці завдання полягають у наступному:

- Визначенні залежності рівня продуктивності діяльності педагогічних працівників дитячих дошкільних установ від факторів: освіти, стажу педагогічної діяльності, віку;

- Розробці критеріїв оцінки професіоналізму та продуктивності діяльності вихователя;

- Виявленні відмінностей у стратегіях освітньо-виховної роботи педагогів дитячих садків різних рівнів продуктивності;

- Визначенні вчителями початкових класів значущості критеріїв продуктивної діяльності вихователів дитячих садків з метою здійснення наступності між дитячим садом і школою.

Високі показники діяльності можна пояснити кількома причинами:

1. бажання педагогів пенсійного віку утриматися на робочому місці;
2. звільнення від деяких сімейних проблем (тому що в цьому віці власні діти, як правило, вже дорослі і не вимагають стільки уваги як в більш молодшому віці);

3. можливо, що після досягнення пенсійного віку, в більшості випадків залишаються працювати вихователі, люблячі і отримують задоволення від своєї праці, а, отже, і які домагаються високих показників результативності. При педагогічному стажі від 31 до 35 років має місце значний спад продуктивності. Високопродуктивних вихователів тут наполовину менше, ніж у попередній категорії.

Таким чином, характеризуючи залежність продуктивної діяльності вихователів від стажу педагогічної діяльності, ми можемо зробити висновок: якісний стрибок в оволодінні професійною майстерністю у вихователів припадає

на стаж після 5 років, це відбувається за рахунок оволодіння комунікативними та організаційними вміннями.

Період від 11 до 15 років можна охарактеризувати періодом кризи. Тут спад відбувається за рахунок незадоволеності результатами діяльності. Це тягне переосмислення і саморефлексію власної діяльності, що забезпечує подальший підйом продуктивності. Пік майстерності припадає на стаж від 26-30 років внаслідок оволодіння проєктувальними і гностическими вміннями. Після досягнення стажу в 30 років у більшості випадків спостерігається загальний спад в показниках успішності педагогічної діяльності.

Отже, успішність педагогічної діяльності вихователів залежить від рівня освіти, стажу педагогічної діяльності (до 30 років) і віку (до 50 років). "Акме" або вершина майстерності припадає на віковий відрізок від 41 до 50 років при стажі педагогічної діяльності від 26 до 30 років.

На основі діяльності вихователів різних рівнів продуктивності створені описові психолого-педагогічні характеристики основних типів продуктивної діяльності вихователів дитячих садків.

Згідно з дослідженнями Н. В. Кузьміної [10, с.13] рівні педагогічної творчості за результативністю поділяються на:

- I. (Мінімальний) - репродуктивний;
- II. (Низький) - адаптивний;
- III. (Середній) - локально-моделюючий;
- IV. (Високий) - системно-моделюючий знання учнів;
- V. (Вищий) - системно-моделюючий діяльність і поведінку учнів.

Наші спостереження за діяльністю вихователів показали, що ця шкала оцінки рівня продуктивності діяльності вчителів та викладачів підходить і для характеристики рівнів продуктивності діяльності та вихователів дитячих садків.

Вихователі дитячого саду репродуктивного рівня характеризуються такими особливостями: вони не володіють не тільки гностическими, проєктувальними і конструктивними вміннями, але відчувають труднощі в організації своєї педагогічної діяльності та діяльності дитячого колективу, виявляють певні

прогалини в комунікативних здібностях і уміннях. Як правило, їхні діти надані самі собі у вільній діяльності. Звернення вихователя до дітей носять більше побутової, ніж освітній або виховний характер. Пропозиції та зауваження цього педагога не знаходять відгук у душах дітей, тому і продуктивність його діяльності не велика. Звернена до дітей мова цих вихователів рясніє зауваженнями, вказівками, вимогами, оскільки вони не вміють організувати вільну діяльність дітей і діяльність на заняттях, за допомогою ігрових сюжетів, сюрпризних моментів і високої емоційності. Наводжу невеликий фрагмент фізкультурного заняття, проведеного вихователем, відповідному репродуктивного рівня діяльності:

"Ми з вами прийшли на заняття, ніхто не шумить, ніхто не кричить. Чекаємо Олега. Так, слухаємо тільки мене, ніхто не кричить, а ротик у всіх на замочку".

Не вміючи організувати дітей і відчуваючи це сам, педагог протягом усього заняття багаторазово намагається вирішити дисциплінарний питання, не вдаючись до творчих варіантів вирішення проблеми і, як наслідок, монолог вихователя на занятті перетворюється на довгу і нудну вервечку зауважень. Але найважливіше, роблячи зауваження дітям, вихователь часто пасивний до їх виконання, тобто не домагається здійснення своїх вимог. Це веде до того, що діти часто з байдужістю ставляться до вимог такого педагога, а іноді і зовсім його не чують. Не вміючи досягти організованості і дисципліни в дитячому колективі, вихователі цього рівня часто набувають попустітельське ставлення до занять, тобто як би не помічають порушень порядку.

На заняттях такого вихователя спостерігається вседозволеність, коли вихователь як би зізнається собі і дітям у некомпетенції вирішення цього питання. Так, спостерігаючи діяльність вихователя знаходиться на занятті з навчання грамоті, ми помітили, як один хлопчик, не в силах більше винести нудного заняття перевернув стілець, заліз під стіл. Від вихователя при цьому не було жодної реакції. Діти цієї групи на занятті займалися важливими їх речами, але

навряд чи навчальний матеріал: вони як би відбували тяжку повинність: ловили комах, возилися, розмовляли на занятті один з одним.

Стиль спілкування вихователя цього рівня з дітьми можна охарактеризувати як сукупність авторитарного і ліберального що не знаходить розуміння у дітей ні в тому, ні в іншому випадку. Звернення вихователя цього рівня до дітей дуже часто містять предвосхищаючі негативні характеристики діяльності, стану або зовнішнього вигляду дітей. Так, наприклад: "Я нічого кращого від тебе, Вася, і не чекала", "Вічно в тебе все не як у людей". Таким чином, вихователь часто стає причиною сформованості у дитини низької самооцінки, внаслідок цього невпевненості в собі.

Діяльність вихователя цього рівня можна, крім того, охарактеризувати як діяльність, яка несе в собі великі моральні, фізичні та матеріальні витрати. Дуже часто свою некомпетентність у роботі з дітьми вони маскують зовнішнім оформленням групи, використанням безлічі невиправданої наочності і атрибутів на занятті. Навпаки, як високопродуктивний вихователь, часто не маючи всього цього матеріалу, навчає дітей більш результативно, використовуючи вербальні та практичні методи. Часто вихователі цього рівня не розуміють суті двостороннього процесу виховання та освіти. Тому постійно можна чути такі репліки, як: "Відрахуйте мені 3 гуртка", "Я хочу, щоб ви відповіли мені на таке питання ..." замість того, щоб: "давайте відлічимо 3 гуртка", "сьогодні ми з вами відповімо на таке питання ...". Діти неодмінно повинні відчувати себе учасниками педагогічного процесу, в цьому випадку і відношення до діяльності у них формується більш усвідомлене і відповідальне.

Вихователь репродуктивного рівня зазвичай надає дітям мало самостійності у вирішенні проблем. Так, він не використовує допомоги дітей у підготовці до занять, намагається зробити багато елементарні речі без участі дітей, як би зайвий раз уникаючи взаємодії з ними. Часто робить за них різні висновки, приймає рішення. В результаті ці діти характеризуються несаможиттєвостю, відсутністю творчого підходу до проблем і труднощами в аналітичній діяльності. Контакт з таким вихователем діти часто уникають, рідко можна побачити педагога цього

рівня в оточенні дітей. Діти цього педагога зазвичай не виявляють інтересу і до сторонніх дорослим, які відвідують їх групу, тому що не звикли бачити в дорослій людині джерела знань, цікавого, помічника, тому навіть зі своїми проблемами діти не звертаються до вихователя. Часто їх вихованці мають труднощі в спілкуванні і встановленні оптимальних контактів з дорослими і однолітками. Вихователі цього рівня, як правило, відчують свою некомпетентність, але пояснюють її складнощами і проблемами різного характеру, а також особливостями розвитку дітей (рівень розвитку яких часто характеризують як низький). Вони постійно скаржаться на проблеми і труднощі, пов'язані з роботою, а якщо залишають стіни дошкільного закладу, то без жалю і не мріють знову про професію вихователя.

Не можна сказати, що який небудь один з вище описаних ознак сам по собі є показником репродуктивної діяльності, хоча і є тривожним сигналом. Тільки наявність сукупності всіх ознак або декількох з них дозволяє нам цей висновок зробити.

Ми схильні виділити такі причини виникнення недоліків у педагогічній діяльності:

- Відсутність необхідної теоретичної бази;
- Недолік знань і не вміння застосовувати на практиці особливості психологічного розвитку дитини;
- Відсутність інтересу до педагогічної діяльності і дітям;
- Недостатній рівень оволодіння комунікативними, організаторськими, проектувальними, конструктивними і гностическими вміннями;
- Відсутність педагогічних здібностей в цілому.

Таким чином, вирішуючи питання про подолання недоліків у педагогічній діяльності вихователів, необхідно виявити причини, що заважають у досягненні високої результативності педагогічної праці і вирішувати питання про способи подолання цих недоліків і засобами збагачення діяльності педагогів новими, більш прогресивними методами, проблемами і змістом роботи.

Адаптивний рівень діяльності вихователя дитячого садка характеризуються такими ознаками: педагог, цього рівня вже здатний пристосувати свої

повідомлення і навчальний матеріал до особливостей вихованців. Вихователь має певними організаторськими навичками в педагогічній діяльності та навичками керівництва дитячим колективом, має деякими комунікативними вміннями. Незважаючи на це результативність в області оволодіння дітьми знаннями, вміннями і навичками невисока, внаслідок недостатнього розвитку гностичних і проєктувальних умінь цього вихователя. Він не вміє об'єктивно оцінювати реальний рівень розвитку дітей і як наслідок цього допускає грубі помилки у побудові педагогічного процесу. Його заняття часто бувають або недоступні дітям чинності завищених вимог до них, або розраховані на більш низький рівень розвитку вихованців, ніж він є в реальності. Тому часто його педагогічна діяльність не знаходить розуміння у дітей, тим самим не порушуючи у них інтересу до подій. На перший погляд діяльність цього педагога здається досить успішною, якщо не звернути уваги на рівень розвитку його вихованців, на сформованість у них необхідних знань, умінь і навичок як у діяльності пізнавальної, так і в ігровій, побутової, пов'язаної зі спілкуванням. Особливо добре успішність діяльності вихователя цього плану можна оцінити, систематично відстежуючи результати розвитку дітей: як правило, вони невисокі. Педагоги цього рівня допускають помилки різного плану. Причини недоліків діяльності найчастіше складаються в недостатньому оволодінні педагогічною майстерністю, за ознаками недостатньої сформованості гностичних, конструктивних і проєктувальних компонентів діяльності.

Вихователі локально-моделюючого рівня продуктивності володіють основними комунікативними та організаційними вміннями, і крім цього мають вміннями гностическими і проєктувальними у формуванні окремих видів діяльності у дітей. Зазвичай вихованці такого педагога володіють непоганим рівнем знань, умінь і навичок в деяких сферах діяльності: або в галузі розвитку культурно-гігієнічних навичок, або ж у розвитку ігрової діяльності, або в деяких галузях пізнавальної діяльності. Результати розвитку дітей у вихователя відповідного локально-моделирующому рівню діяльності часто можна охарактеризувати як нерівномірні, тобто у них сформовані вміння в одних видах

діяльності, але недостатні в інших. Таким чином, висновок від рівня діяльності такого педагога можна зробити, лише систематично відстежуючи рівень розвитку дітей. Це дозволить виявити певні труднощі в роботі вихователя. Причини невдач у професійній діяльності цих вихователів у недостатньому володінні гностическими і проектувальними вміннями педагогічної діяльності.

Вихователі високого рівня продуктивності системно-моделюючого знання характеризуються наступним: високими організаторськими вміннями педагога, комунікативними, гностичними, проектувальними і конструктивними. Вони формують на досить високому рівні знання, вміння та навички дітей з усіх розділів програми. Вони володіють високим рівнем майстерності в області методичного побудови занять, ігор, розваг та ін форм організації діяльності дітей, використовують різні ефективні методи і прийоми для досягнення поставленої мети у своїй діяльності. Показники рівня розвитку їх вихованців зазвичай характеризуються як стабільно високі. Стилі спілкування вихователів з дітьми тут можуть бути різними, але найчастіше ми стикалися з авторитарним. Цей вихователь грамотно і чітко викладає тему занять, бесід, домагається засвоєння всіма дітьми запропонованого матеріалу. Але відмінною характеристикою цього рівня діяльності від вищого, системно-моделюючого поведінки, полягає в тому, що часто у педагогічній діяльності такої вихователь не використовує опори на почуття дітей, що не звертає належної уваги на розвиток самостійності в аналітичній діяльності у дітей, не формує вміння у вихованців робити потрібні висновки і приймати рішення самостійно. Внаслідок цього діти цього вихователя відрізняються значним обсягом знань, умінь і навичок, але часто вони безініціативні і недостатньо наполегливі у досягненні поставленої мети. Крім того, маючи достатній рівень знань, вони не завжди діють відповідно до них, так маючи уявлення про моральні норми, вони часто неправильно поведуться в суспільстві, або в природі, т. к. ці знання були отримані без опори на чуттєвий досвід у цих дітей.

Причини деяких промахів у педагогічній діяльності вихователів цього рівня в тому, що, формуючи достатній рівень розвитку дітей, вони не завжди можуть

торкнутися потрібні струни дитячої душі, і пов'язати знання з внутрішнім чуттєвим досвідом дитини.

Вихователь вищого рівня продуктивної діяльності - рівня системно-моделюючого, що впливає на розвиток діяльності і поведінку вихованців, має педагогічними вміннями (організаторськими, комунікативними, гностичними, проектувальними і конструктивними) в області формування різних видів діяльності у дітей.

Опис цього типу вихователя створено на основі вивчення системи діяльності Є. М. Кокіній. Показники його діяльності відрізняються високою стабільністю результатів. Діти володіють високими показниками, як в особистісному, так і в пізнавальному розвитку. Рівень майстерності цих педагогів дозволяє їм при мінімальних фізичних, моральних і матеріальних витратах оптимально і швидко вирішити виниклу проблему.

Характерно, що такого вихователя завжди можна побачити в колі дітей, т. к. з будь-якими радощами і проблемами діти йдуть до нього, відчуваючи мудрого керівника дитячого колективу і помічника у вирішенні своїх питань. Діяльність вихователя цього типу, на відміну від інших, характеризується тим, що він вчить дітей самостійно міркувати, аналізувати обстановку, робити висновки на основі наявних знань, вміло зачіпаючи почуття і досвід дітей. Спостерігаючи за роботою вихователя Є. М. Кокіній як приклад, тут можна відзначити таку ситуацію: після тихої години одна дівчинка підійшла до виховательки і запитала, чи потрібно їй зачесатися. Вихователь попросила її підійти до дзеркала і самостійно вирішити проблему. Так простим способом педагог привчає дитину до здатності аналізувати свій зовнішній вигляд і приймати самостійне рішення щодо усунення його недоліків. Для типу вихователя цього рівня характерно, що будь-яка частина заняття, бесіди або інші заходи починається з емоційного настрою дітей: "Покажіть мені оченята. Давайте посміхнемося один одному ". Стиль спілкування такого вихователя частіше можна характеризувати як демократичний, з перевагою предвосхищаючих позитивних оцінок здібностей дітей: "Наташа, не дивися по сторонах, ти сама все знаєш?" У діях такого вихователя чітко простежується

розуміння двобічності педагогічного процесу. Діти, як і педагог, тут є активними учасниками дії і співробітниками педагогічного процесу, так, наприклад: "сьогодні ми з вами подумаємо над тим, що означає слово - експеримент". Вихователь цього рівня привчає дітей до самостійності прийняття рішень. Часто в проблемній ситуації вона звертається за допомогою до дітей і разом вони знаходять потрібні рішення. Так готуючись до проведення заняття разом з дітьми, Є. М. Кокіна помітила, що Наташа довго прибирає книжки "Семеро одного не чекають" - сказала вона, а потім звернулася з питанням до дітей: "Як нам вийти з цього положення?" Іллюша тоді мовчки встав і допоміг Наташі прибрати книжки. Ще раз ця, здавалося б, проста ситуація змусила дітей задуматися і прийняти правильне рішення самостійно. Активізуючи дітей, вихователь часто створює ситуації, в яких діти самі б були організаторами власної діяльності: "Настя, проведи з дітьми бліц турнір". І як наслідок, діти самостійно організовують, проводять спільні ігри, строго дотримуючись встановлених правил.

Характерною рисою діяльності вихователя цього рівня є опора на чуттєвий досвід дітей. Так під час екскурсії до лісу Олена Миколаївна попросила дітей послухати чи є в лісі птахи? Перед цим діти розмовляли досить голосно, обговорюючи свої проблеми, але, замовкнувши, вони не почули пташиних голосів. "Напевно, тому ми не чули птахів, що занадто голосно говорили і птиці нас злякалися, давайте помовчимо ще трохи і послухаємо". Діти стояли і слухали тихо, ліс незабаром наповнювався щебетом птахів. Так діти на власному досвіді переконалися в тому, що голосно розмовляти і шуміти в лісі не можна.

Майстерність педагога цього рівня також полягає ще й у тому, що він концентрує свою увагу на багатоваріантності, творчому вирішенні проблеми. Так Олена Миколаївна часто пропонує вирішити проблему самим дітям, вислуховує думку кожного і потім вони разом знаходять найбільш оптимальне рішення, таким чином, у дітей усувається стереотипність мислення, яке набуває творчі риси. Жести, міміка і мова такого вихователя зазвичай виразні й емоційні. Завжди точно і чітко виконуючи свої обов'язки, цей педагог привчає до порядку і своїх вихованців.

Як правило, вихователі цього рівня самокритичні (тому й оцінюють результати своєї діяльності трохи менші педагогів інших рівнів), вони не схильні до поспішних рішень проблеми і не легко сприйнятливі до різного роду нововведень, т. к. схильні до глибокого і різнобічного аналізу проблем та пропозицій з метою прийняття оптимального рішення. Педагогічна діяльність вихователів цього рівня займає багато місця і часу не тільки на роботі, але і в особистому житті. "Мені дуже важко, постійно думаю про роботу, дітях, ..." - зізнається педагог цього рівня продуктивності, - постійно, іноді неусвідомлено я повертаюся думами до роботи. Часто прокидаюся вночі від думок про те, як цікавіше провести фрагмент заняття або як краще було вчинити в ситуації ситуації, що сталася з дітьми напередодні. Такий фахівець знаходиться в постійному творчому пошуку, що поряд з високим оволодінням педагогічною професією і є чинником високої продуктивності трудової діяльності.

Характеризуючи особливості розвитку вихованців педагога цього рівня, хочеться відзначити, що, володіючи високим рівнем знань, ці діти керуються ними в житті і виконують закладені моральні норми в реальності. Досягаються такі показники більшою мірою, на наш погляд, за рахунок участі почуттів і досвіду дітей у засвоєнні знань. Так, висвітлюючи цю проблему, вчитель початкових класів вищої категорії, заслужений працівник освіти Н. В. Запорожець сказала: "Діти ніколи не будуть керуватися прийнятими нормами і правилами, якщо вони не торкнулися їх душу і почуття. Тому я намагаюся виховувати і навчати, ґрунтуючись на почуттях учнів ". Напевно, це і є одним з критеріїв, секретів майстерності педагогічної діяльності.

Література

1. Акмеологические проблемы подготовки преподавателей. Сборник научных трудов. Выпуск 2. /Отв. ред. Н. В. Кузьмина, Е. С. Гуртовой. – Москва – Шуя, 1999 – 191с.
2. Актуальные вопросы теории и практики совершенствования профессиональной подготовки специалистов дошкольного воспитания в условиях заочного обучения. Сборник научных трудов. Выпуск 60. /Отв. ред. З. М. Истомина, А. М. Бородич и др. – М: 1980 – 81с.
3. Алябьева А. О самообразовании воспитателей. //Дошкольное воспитание № 7. - М.: Просвещение, 1979.
4. Буре Р. С. Готовим детей к школе. - М.: Просвещение, 1987 – 96с.
5. Ермакова Е. С. Развитие гибкости мыслительной деятельности детей как предпосылки продуктивного и творческого мышления. - Иваново, 1997 – 124с.
6. Запорожец А. Интеллектуальная подготовка детей к школе (содержание, формы и методы). //Дошкольное воспитание №8. –М.: Просвещение, 1977.
7. Запорожец А. В. Избранные психологические труды. В 2т. Т.1 Психическое развитие ребенка. - М.: Педагогика, 1986 – 320с.
8. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производства производственного обучения профтехучилища. –М.: Высшая школа, 1989 – 167с.
9. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1990 - 119с.
10. Кузьмина Н. В., Михалевская Т. И. Оценка профессиональной деятельности учителей. Часть I. Начальная школа. Методические рекомендации. – Гомель: ГОСПО БССР, ГОИУУ, 1990 – 43с.